

TAKÁCS JUDIT¹

HOMOFÓBIA MAGYARORSZÁGON

BEHARANGOZÓ

Takács Judit (szerk) (2011) *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L'Harmattan*

A homoszexualitás 1973-ban ugyan lekerült az amerikai pszichiáterek hivatalos betegséglistájáról,² ám George Weinbergnek a *Társadalom és az egészséges homoszexuális* című könyve publikálásával (1972) kezdett csak pszichiáteri szakmai körökben megjelenni, majd terjedni is az a megközelítés, mely szerint inkább a homofóbia tekintendő betegségnek és nem a homoszexualitás. Fontos mozzanat, hogy a homoszexuálisok iránt érzett irracionális félelemmel kapcsolatos sajátos szorongásfajtára utaló homofóbia szó használatát már az 1970-es években komolyan kritizálni kezdték amiatt, hogy főként egyéni jellegzetességeket hangsúlyoz, és kevésbé irányítja a figyelmet azokra a társadalmi és kulturális körülményekre, melyekbe a homoszexualitás iránti ellenérzések beágyazódhatnak.

E kötetben, ahol a homofóbiát társadalmi beágyazottságának figyelembe vételével Nancy Fraser nyomán (1997) a homoszexualitás kulturális leértékeléseként értelmezzük, maga a homofóbia kifejezés használata is sokkal inkább a heteroszexista, heteronormatív elnyomással kapcsolatos tudatosságnövelés eszközének tekintendő, mint egy speciális, egyéni szintű fóbiafajtára utaló elnevezésnek, ami csupán annyiban különbözne a többi fóbiától, hogy az egyéni iszony előidézői itt a homoszexuálisok lennének és nem, mondjuk, a pókok...

¹ MTA Szociológiai Kutatóintézet

* Az itt közölt írás megjelenik a szóban forgó mű „A homofóbia megnyilvánulásai a magyar társadalomban” c. előszavaként.

² Lásd az APA (American Psychiatric Association) 1973. december 15-i döntését arról, hogy a homoszexualitás kikerül a DSM-II-ből (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders): http://www.psychiatryonline.com/DSMPDF/DSM-II_Homosexuality_Revision.pdf – Letöltve: 2011-09-18

A heteroszexizmus és a heteronormativitás szinonimák abban az értelemben, hogy mindkét fogalom a heteroszexualitásnak előjogokat parancsoló normák következményeire utal (Fraser 1997), valamint egyaránt azon *kulturális imperializmus* megnyilvánulásai, melynek keretében a domináns heteroszexuális többségi csoport egyetemes emberiként tételezett tapasztalatai és kultúrája olyan normaként tűnnek föl, melytől eltérni csak a deviancia és a kisebbség irányában lehet (Young 1990). A *heterónorma* ugyanakkor értelmezhető a szexuális stigmát – azaz: a nem-heteroszexuális viselkedés-, identitás-, kapcsolat- vagy közösségformák elutasítására vonatkozó társadalmi tudást – átörökítő kulturális ideológiaként is (Herek 2004). A heteronormatív társadalmi működés tünete a meleg, lesbikus vagy annak vélt emberek ellen irányuló *rendszeres erőszak*. A közelmúlt tapasztalatai megmutatták, hogy a meleg és lesbikusok elleni – nem csak a melegfelvonulásokon tapasztalható, de a többség által főként onnan ismert – erőszakos támadások Magyarországon és más kelet-európai országokban az adott társadalmakban működő társadalmi, politikai rendszerek „normális”, szerves részeként elgondolhatók, tolerálhatók, ösztönözhetők és elkövethetők. A heteroszexista elnyomás eredményeként a lesbikus nőktől és a meleg férfiaktól tehát gyakran olyan mindennapi gyakorlatok által – mondhatni „feltűnés nélkül” – tagadják meg a teljes körű társadalmi részvétel lehetőségét, melyek a többség számára magától értetődő, megkérdőjelezetlen társadalmi normákból és intézményes szabályokból adódnak.

Könyvünkben kevés szó esik kifejezetten a transzfóbiáról, azaz a transzneműség kulturális leértékeléséről, ami az e témakörrel kapcsolatos kutatások hiánya mellett a transz(nemű/szexuális)emberek társadalmi láthatatlanságának tényét is illusztrálja. Pedig a transzviszonyok nagyon is tünetezerűek lehetnek a lesbikus- és melegügyek tekintetében. Gondoljunk csak a melegpolitikai emancipációnak az utóbbi évtizedekben főként Észak-Amerikára és Európa nyugati részére jellemző, egyik legnagyobb dilemmájára, hogy érdemes-e egy normalizáló politika keretein belül megálmodni az egyenlő jogokat! E normalizáló politikának egyik alappillére ugyanis a konvencionális nemi szerepeknek való megfelelés; azaz úgy is fogalmazhatunk akár, hogy mindazok bebocsátást nyerhetnek az egyenlő bánásmód birodalmába, akik számára vállalható egy „internalizált dzsenderfóbiával” (*internalized genderphobia* – Wilchins 2004) vagyis a nemi-határátlépések kérdéskörének stratégiai elkerülésével jellemzett paktum (is). Ebben az összefüggésben tehát nehéz lenne és nem is célszerű szétválasztani a homofóbiát és a transzfóbiát összefűző intim szálakat...

Könyvünk az első magyar nyelvű kötet, melynek központi témája a homofóbia. Szerzőink, akik között találunk többek között antropológust, biológianárt, filmtörténészt, jogászt, levéltárost, neveléstudományi szakembert, nőtörténészt, pszichológust, szociálpolitikust és szociológust, többféle diszciplína felől közelítve tárják föl a Magyarországon is tapasztalható homofóbia különféle aspektusait. Emellett

többségük a homofóbia magyarországi megnyilvánulásával kapcsolatban személyes tapasztalattal is bír.

A kötet társadalomtudományi felmérések eredményeinek áttekintésével nyit: az első fejezetben Takács Judit friss nemzetközi és magyar reprezentatív nagymintás felmérések eredményeit mutatja be. A második fejezetben Dombos Tamás és szerzőtársai a Háttér Társaság a Melegekért és az MTA Szociológiai Kutatóintézet által az ILGA-Europe³ támogatásával közösen végzett „Az LGBT emberek társadalmi kirekesztése – 2010” kutatás első eredményeit teszi közzé, melynek keretében több mint 2700 önmagát leszbikus, meleg, biszexuális, illetve transznemű emberként azonosító magyarországi válaszadó tapasztalatait dolgozták föl. Harmadik fejezetként Turai Katalin Ráhelnek a biszexualitásra és a bifóbiára fókuszáló tanulmánya következik, ahol kimondatlanul is megjelenik az instrumentális homofóbia fogalma, azaz egy olyan stratégiai eszköz, amelynek segítségével az egyén elkülönítheti magát a homoszexuálisoktól. A negyedik fejezetben Tóth Eszter Zsófia és Murai András a leszbikus szerelem rendszerváltás előtti és utáni kulturális – elsősorban filmes – reprezentációit tekinti át. Az ötödik és a hatodik fejezetben a leszbikus és a meleg párok gyermekvállalásának Magyarországon is egyre aktuálisabbá váló kérdéseivel foglalkozó tanulmányok szerepelnek Borgos Anna és Béres-Deák Rita tollából. Ezután három, emberi jogi kérdéseket feszegető fejezet következik: Uitz Renáta a homofóbiának a büntetőjogi tilalom körében nem szereplő formáival foglalkozik, Polgári Eszter a homofób gyűlöletbeszéd kérdéskörét elemzi, míg a Balogh Lídia – Pap András László szerzőpáros a homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények elleni magyarországi fellépés lehetőségeit firtatja.

A kötet utolsó négy fejezetének színterei az oktatási intézmények. A tizedik fejezetben Rédei Dorottya egy budapesti középiskolában végzett etnográfiai jellegű kutatásából azokat az eredményeket elemzi, melyek alapján kirajzolódnak a tanulók által a melegség kialakulásához kapcsolt értelmezési keretek. Takács István Károly a tizenegyedik fejezetben szegedi középiskolákban készített felmérések eredményei alapján mutat rá a homofóbia nyomaira a diákok nézeteiben, valamint az általuk használt tankönyvekben. Lányi Katalin a tizenkettedik fejezetben főiskolások körében végzett értékorientációs felmérései eredményeit közli, valamint beszámol a Melegség és megismerés című

³ Az ILGA-Europe az ILGA (International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association) európai régiója. (<http://www.ilga-europe.org/>)

előítéletesség-csökkentő program hatásairól is. A zárófejezetben Mészáros György arra az igen lényeges kérdésre kíván választ találni, hogy milyen szerepük lehet a tanároknak a homofóbia elleni iskolai küzdelemben.

Könyvünk célja a gondolatébresztés és a közös gondolkodás arról, hogyan lehet(ne) minél hatékonyabban visszaszorítani a homofób társadalmi kirekesztés különféle formáit a mai Magyarországon. Bízni szeretnénk abban is, hogy a társadalmi befogadás gondolatait tettek fogják követni.

HIVATKOZÁSOK

- Fraser, N. (1997) *Justice Interruptus. Critical Reflections on the “Postsocialist” Condition*. New York & London: Routledge.
- Herek, G.M. (2004) *Beyond “Homophobia”: Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty-First Century*. *Sexuality Research & Social Policy* 1(2):6-24.
- Weinberg, G. (1972) *Society and the Healthy Homosexual*. New York: St Martin’s Press.
- Wilchins, R. (2004) *Queer Theory, Gender Theory*. Alyson Books, Los Angeles.
- Young, I.M. (1990) *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

TARTALOM

Takács Judit: Homofóbia Magyarországon és Európában

Dombos Tamás – Takács Judit – Mocsonaki László – P.Tóth Tamás: Az LMBT diszkrimináció 2010 kutatás eredményei

Turai Katalin Ráhel: Biszexualitás, homofóbia és bifóbia

Murai András – Tóth Eszter Zsófia: Női szerelmek a filmvásznon a rendszerváltás előtt és után

Borgos Anna: Diskurzusok a kétanyás családokról: kutatások és közbeszéd

Béres-Deák Rita: Gyermekvállalás – meleg és leszbikus szemmel

Uitz Renáta: A gyűlöleten innen: A jogrendszer és a homofóbia / transzfóbia enyhébb formái

Polgári Eszter: Jogalkotó v. Alkotmánybíróság: lehet-e alkotmányosan küzdeni a homofób gyűlöletbeszéd ellen?

Balogh Lídia – Pap András László: Homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények előfordulása és a jogi fellépés keretei Magyarországon

Rédai Dorottya: „...én az olyanokat értem meg, akik nem tehetnek róla” Középiskolás heteroszexuális diákok diskurzusai a melegség kialakulásáról

Takács István Károly: A homofóbia nyomai a magyar közoktatásban – Egy szegedi vizsgálat tanulságai

Lányi Katalin: Homofóbia főiskolások körében és egy előítéletesség csökkentő program hatásai

Mészáros György: Tanári szerepvállalás a homofóbia elleni küzdelemben: pedagógus hallgatók és LMBT emberek értelmezései